

XIX ƏSRİN SONU, XX ƏSRİN ƏVVƏLLƏRİNDƏ MƏTBUAT. FELYETON JANRI

Azərbaycan ədəbiyyatının inkişaf tarixində XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəlləri xüsusi bir mərhələdir. Ümumiyyətlə, ədəbiyyatın keçib gəldiyi yol bütün tarixi dövərlərdə zənginləşmələrlə, yeni-yeni istedadların ədəbiyyata gəlişi və ədəbi meyil, axınların spesifik mündəricəsi ilə diqqət önünə gəlir. On doqquzuncu yüzillikdən başlayan yeniləşmə tendensiyası, ictimai-siyasi proseslər müstəvisində özünü göstərən hərəkətilik bütünlükdə ədəbiyyatın ümumi axarına da köklü şəkildə istiqamət vermişdir. Daha doğrusu, ədəbiyyat bu prosesdə funksional mənzərəsi ilə bütün prosesi içərisindən keçirmişdi. Bütün bunlar təmsalında tarixi axarın dinamik mənzərəsində funksional rol oynayan ədəbiyyatın konkret bir dövrünü, XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərini mətbuat və felyeton janrı kontekstində təhlilə gətirilmişdir.

Təbliğat, təşviqat, mühitin problemlərini geniş auditoriyaya çatdırmaq imkanları ilə diqqəti cəlb edən bu forma, eyni zamanda zəngin yaradıcı sferanın üslub müəyyənliyində özünəməxsusluğunu aşkarlamaq üçün müstəsna faktı çevrilir. C.Məmmədquluzadə, M.Ə.Sabir, Ə.Qəmküsar, Ü.Hacıbəyov, N.Vəzirov və s. kimi böyük simalar bu axarda heç bir zaman və mühitlə müqayisə olunmayacaq tarix yazdılar. Azərbaycan ədəbiyyatının sonrakı dövərləri bütün olanları ilə bir istiqamətdə həmin dövrə borcludur. Daha doğrusu, üslub, forma, fikrin ifadəliliyinin çeşidli imkanları, mətbuatın funksional rolu və s. baxımından bir yaddaş, tarix kimi diqqət önünə gəlir. Bunların isə tamlıqla universitet auditoriyalarına aşılması, tədrisə gətirilməsi müstəsna əhəmiyyət kəsb edir.

Azərbaycan ədəbiyyatında felyeton janrının qədim və maraqlı inkişaf tarixi vardır. Azərbaycanda dövrü mətbuatın intişarı ilə əlaqədar olaraq felyeton janrı ictimai şüurun ən yığcam və parlaq bədii ifadəsini, həm də həyat həqiqətlərinin səciyyəvi sahələrinin öz vaxtında inikası üçün lazımi şərait yaratmışdır.

Ədəbiyyat və mətbuatımızın tarixində H.Zərdabi, N.Vəzirov, C.Məmmədqulu-zadə, N.Nərimanov, Ü.Hacıbəyli, H.İ.Qasimov, Ə.Qəmküsar və bir çox başqalarının fəaliyyətini onların felyeton yaradıcılığından təcrid edilmiş şəkildə öyrənmək, tədqiq etmək qeyri-mümkündür.

Bizdə bədii ədəbiyyat sözün əsl mənasında dövrü-mətbuata “Əkinçi” qəzetinin nəşri ilə gəlir. “Əkinçi” qəzeti ədəbiyyat və ümumən sənət aləmində formalizm əleyhinə geniş miqyasda mübarizə aparmışdır. Bunun ən yaxşı nümunəsini qəzetin səhifələrində dini mərsiyə ədəbiyyatının xalqın tərəqqisi üçün qətiyyənlə yaramadığını, hətta zərərli olduğunu ardıcıl tənqiddə görə bilərik. Digər tərəfdən “Əkinçi” o zamankı şəraitdə satiranın üstünlüyünü özü üçün proqram kimi qəbul etmişdi. Bu xüsusiyyət eyni zamanda felyeton janrının coşğun inkişafı üçün zəmin yaradırdı.

H.Zərdabi yazırdı “Hər bir vilayətin qəzetəsi gerek ol vilayətin aynası olsun”. “Əkinçi” qəzetində bədii əsərlərə, o cümlədən felyetona xüsusi yer verməyin ciddi əhəmiyyətini görə Nəcəf bəy Vəzirov əvvəlcədən yazırdı. “Əkinçi”də ədəbi şöbə açmaq faydası və vacibdir. Çünki bizim ifrat adətlərə görə pıçıldını eşitmirlər, onların qamçı ilə oyatmaq, “Əkinçi”də felyetona yer vermək pis olmazdı”.

“Əkinçi”nin görkəmli mühərriklərindən biri olan Əsgərbəy Adıgözəlov Goranı Nəcəf bəy Vəzirovun bu diqqətəlayiq fikri ilə tamamilə şərik olmuşdur”.

Bütün bu söylər və təkliflər eləcə də H.Zərdabinin bədii ədəbiyyata verdiyi fəvqəladə əhəmiyyət “Əkinçi” səhifələrində gözəl nəticə verdi. Felyeton janrı ədəbiyyatımıza məhz realist ənənələr əsasında gəldi.

Felyeton janrı Q.Zakir, M.F.Axundzadə, S.Ə.Şirvani və başqa realist sənətkarların XIX əsr ədəbiyyatımızda satiranı qüvvələndirmək səylərinin qanunauyğun nəticəsi idi.

XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı satiranı yüksək pilləyə qaldırarkən birinci növbədə həyatımızda baş verən oyanışdan, yeniliklərdən qidalanırdı. Felyeton janrının ciddi bədii-tərbiyəvi əhəmiyyəti, təsiri haqqında hələ inqilabdan əvvəl belə çox maraqlı fikirlər söylənirdi.

N.Nərimanov Azərbaycanda siyasi publisistikanın o cümlədən felyeton janrının görkəmli nümayəndəsidir. O, inqilabdan əvvəl publisistikanın bütün növlərinə, o cümlədən felyeton janrına fəvqəladə dərəcədə yüksək qiymət verirdi. Xüsusilə, 1905-ci il inqilabi şəraitdə siyasi felyetonların böyük əhəmiyyətini müşahidə edən N.Nərimanov yazmışdı.

“Felyeton-ömrürlərini bu dünyada zövq-səfa ilə keçirənlərə, bu dünya nə olacağını “dürüst” anlayanlara “məndən sonra Nuhun tufanı olsun” deyənlərə, nəfslərini əqillərinə qul edənlərə, insaniyyəti dövlətdə, xoşbəxtliyi pulda görənlərə, qeyrəti namus yerinə işlədənlərə, öz nadanlığının səbəbinə özgəsini nadan hesab edənlərə, əqli gödək olub kinayəni anlamayanlara, cəfəngiyyət yazıb adını mühərrik qoyanlara və qeyri-qeyri bu qisim həflərə felyeton lazımdır və bəlkə vacibdir”.

Bu fikir XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan xalqının ən görkəmli ədəbiyyat və ümumən ictimai fikir sahəsində fəaliyyət göstərən xadimlərinin yaradıcılığında özünü nümayiş etdirdi.

“Əkinçi” qəzeti ətrafında tədqiqat aparən müəlliflər haqlı olaraq satirik tənqidi və felyetonçuluğu qəzetin ən səciyyəvi bir xüsusiyyəti sayırdılar. Felyeton janrının satirik üslubunu yadda saxlamaq üçün görkəmli Azərbaycan ədəbiyyatşünasları prof. Mir Cəlal Paşayev, prof. M.Cəfərovun, akad. Arif Dadaşzadənin, prof. F.Qasımzadənin, filoloji elmlər doktorları K.Məmmədovun, K.Talıbzadə, N.Axundov və başqa mütəxəssislərin XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatına dair monoqrafik tədqiqatlarında satirik ədəbiyyatımızın, o cümlədən felyeton janrının bir sıra prinsipial məsələləri araşdırılmışdır.

Diqqətəlayiq bir hadisədir ki, indi də Azərbaycan ədəbiyyatında satira probleminə həsr edilmiş yeni-yeni tədqiqat işləri yazılır. Bu əsərlərdə felyeton janrı tədqiq və təhlil edilmir. Ümumiyyətlə, nəsrə satira problemi daha çox tədqiq edilən bir sahədir. Bu sahədəki tədqiqatlarda felyeton janrının mənşəyinə, yaranma tarixinə və s. əhəmiyyətli yer verilir. Felyeton janrının mənşəyi haqqında elmi ədəbiyyatda bir çox maraqlı bəzən də bir-birinə zidd olan mülahizələr vardır. Bu mülahizələr

içerisində görkəmli rus alim və felyetonistlərindən B.Tamaşevskinin, D.Zaşlovaskinin fikirləri diqqətimizi xüsusilə cəlb etməkdədir.

B.Tamaşevskinin tədqiqatına görə felyeton sözü ilk dəfə Fransada işlənmişdir və 1800-cü ildə Parisdə çıxan “De dibat” (mübahisə/ qəzetində həmin söz əsl məzmununu ifadə edirdi.Məşhur felyetonçu D.Zaşlovaskinin “Felyetonun mənşəyi və yolları” əsəri uzun bir müddət, - müəyyən məhdudiyyətə baxmayaraq, bu janrın tarixi mənbələrini və onun istedadlı xadimlərini təhlil edib qiymətləndirən bir əsər olmuşdur.

O, məsələyə doğru olaraq tarixi yanaşır və felyetonistlərin tarixən xidmətlərini qiymətləndirir. Nümunə üçün D.Zaşlovski məşhur fransız yazıçı-felyetonisti Anri Roşoforun xidməti haqqında yazır: “Onun felyetonlarının tənqid hədəfi III Napolyon hakimiyyəti dövründə mövcud ictimai əxlaq normaları idi. O, çox ciddi yazmsa da, yazıları ciddi qəbul edilirdi. Onunla bir əsr, qadın qüvvə kimi hesablaşırdılar”.

Bu fikir özü-özlüyündə felyetonun çox mübariz bir janr olduğunu göstərir. Azərbaycan tədqiqatçıları yalnız satirik ədəbiyyatımızda felyetonun inkişafı yolları ilə deyil, onun janr xüsusiyyətləri ilə də maraqlanırlar. Qeyd etmək lazımdır ki, felyeton/fransız sözü olub əslində - Fenilleton – vərəqə mənasını ifadə edir / ədəbi bir janr kimi XVIII əsr fransız mətbuatında geniş ölçüdə yayılmışdır. Dünya ədəbiyyatında felyeton həm satirik tənqid üçün, həm də yumor üçün lazımi imkan yaratmışdır. Felyetonun bir ədəbi və mətbuat janrı olaraq imkanı olduqca genişdir. Azərbaycanın müstəqillik qazandığı dövrdən əvvəlki zamanlar da, yəni sovet dövründə ədəbiyyatımızda felyetonla maraqlanan, bu janrdan istifadə edən ədəbiyyatşünaslarımız olmuşdur, indi də var. Məs: Yusif Yusifovun “Azərbaycanda felyeton janrının inkişafı” əsərində müəllif 20-30-cu illərin məhsulu olan felyetonları təhlil edib, araşdırmışdır. Şərqdə Azərbaycan felyetonlarının seçdiyi inkişaf yolu, felyetonçuluğun nəzəri məsələlərini və inqilabaqədərki Azərbaycan felyetonundan qısa xülasə verilir. Burada felyetonların mövzu dairəsinin həyat uğrunda mübarizə din və xürafat əleyhinə, sinfi düşmən və bürokratizmə qarşı mübarizəni, qadın azadlığı və yeni məişət uğrunda fəal yaradıcılıq əməliyyatları

Məşhur felyetonçu D.Zaşlovaskinin “Felyetonun mənşəyi və yolları” əsəri uzun bir müddət, - müəyyən məhdudiyyətə baxmayaraq, bu janrın tarixi mənbələrini və onun istedadlı xadimlərini təhlil edib qiymətləndirən bir əsər olmuşdur.

O, məsələyə doğru olaraq tarixi yanaşır və felyetonistlərin tarixən xidmətlərini qiymətləndirir. Nümunə üçün D.Zaşlovski məşhur fransız yazıçı-felyetonisti Anri Roşoforun xidməti haqqında yazır: “Onun felyetonlarının tənqid hədəfi III Napolyon hakimiyyəti dövründə mövcud ictimai əxlaq normaları idi. O, çox ciddi yazmsa da, yazıları ciddi qəbul edilirdi. Onunla bir əsr, qadın qüvvə kimi hesablaşırdılar”.

Bu fikir özü-özlüyündə felyetonun çox mübariz bir janr olduğunu göstərir. Azərbaycan tədqiqatçıları yalnız satirik ədəbiyyatımızda felyetonun inkişafı yolları ilə deyil, onun janr xüsusiyyətləri ilə də maraqlanırlar. Qeyd etmək lazımdır ki, felyeton/fransız sözü olub əslində - Fenilleton – vərəqə mənasını ifadə edir / ədəbi bir janr kimi XVIII əsr fransız mətbuatında geniş ölçüdə yayılmışdır. Dünya ədəbiyyatında felyeton həm satirik tənqid üçün, həm də yumor üçün lazımi imkan yaratmışdır. Felyetonun bir ədəbi və mətbuat janrı olaraq imkanı olduqca genişdir. Azərbaycanın müstəqillik qazandığı dövrdən əvvəlki zamanlar da, yəni sovet dövründə ədəbiyyatımızda felyetonla maraqlanan, bu janrdan istifadə edən ədəbiyyatşünaslarımız olmuşdur, indi də var. Məs: Yusif Yusifovun “Azərbaycanda felyeton janrının inkişafı” əsərində müəllif 20-30-cu illərin məhsulu olan felyetonları təhlil edib, araşdırmışdır. Şərqdə Azərbaycan felyetonlarının seçdiyi inkişaf yolu, felyetonçuluğun nəzəri məsələlərini və inqilabaqədərki Azərbaycan felyetonundan qısa xülasə verilir. Burada felyetonların mövzu dairəsinin həyat uğrunda mübarizə din və xürafat əleyhinə, sinfi düşmən və bürokratizmə qarşı mübarizəni, qadın azadlığı və yeni məişət uğrunda fəal yaradıcılıq əməliyyatları təhlil edilmişdir. Müəllif 1930-41-ci illərdə Azərbaycan felyetonunun bədii xüsusiyyətlərini ayrıca bir fəsildə tədqiq etmişdir. Felyeton janrının xüsusiyyətləri, felyetonda satirik obraz, dil və bədii təsvir vasitələri ənənələrə münasibət məsələlərinə ayrıca diqqət verilir. Y.Yusifovun bu monoqrafiyası Azərbaycan felyetonu ilə bağlı ilk tədqiqatlardandır. Bu dövrdə klassik ədəbiyyatın inqilaba qədərki ənənələrinə sadıq qalaraq yazıb-yaradan felyetonçular ilə yanaşı bir çox gənc, istedadlı felyetonistlər də yetişmişdir. Onlar C.Məmmədquluzadə, M.S.Ordubadi, Ə.Nəzmi və s. təcrübəli yazıçılarla bir sırada yazmış və onlardan sonra da janrın nüfuzunu qaldırmışlar. C.Cabbarlı, Əvəz Sadıx, Q.Məmmədli, C.Gözlöv, M.Əlizadə, S.Abbasov və bir çox başqa müəlliflərin müxtəlif illərdə yazdıqları felyetonlar məhz ədəbiyyat və mətbuat tariximizin qanunauyğun inkişafı ilə həməhəng səslənən əsərlərdir.

Məlumdur ki, felyetonların böyük bir qismi nəzmən yazılmışdır. Ona görə də felyeton janrının tədqiqi məsələləri bizi yaxından maraqlandırır. Hər bir felyetonun ideya-bədii qiyməti onun həyat həqiqətinə sədaqətli olması, satirik obrazın doğruluğudur Bədii ədəbiyyatın başqa janrlarında olduğu kimi felyetonda da satirik obraz tamamilə fərdiləşdirilmiş, özünəməxsus səciyyəvi xüsusiyyətlərə malik olmalıdır. Satirik obrazın həyatiliyi, aktuallığı və təsiri məhz onun doğru və düzgünlüyü ilə sıxı surətdə əlaqədardır.

XIX əsr Azərbaycan dövrü mətbuatında dərc edilmiş satirik əsərlərin, o cümlədən felyetonların əsas ideya istiqamətini maarifçilik məsələləri təşkil etmişdir.

XIX əsr Azərbaycan mətbuatında “Kəşkül”ün bədii ədəbiyyat və ədəbiyyatşünaslıq məsələlərinə geniş yer verməsi onun fəal iştirakçıları F.Köçərli, H.Zardabi, S.Ə.Şirvani, S.M.Qənizadə, Rəşidbəy Axundov, A.Şirvanzadə, A.Çernayevski, Gülməhəmməd Kəngərli, C.Ünsizadə kimi yazıçı və mühərriklərinin fəaliyyəti ilə sıx surətdə bağlı olmuşdur. Burada bədii ədəbiyyatın şeir, nəsr və dramaturgiya, ədəbi tənqid kimi müxtəlif janrlarından o cümlədən felyetonlardan da geniş istifadə edilmişdir. Ədəbi irs məsələlərinə əhəmiyyətli yer verən “Kəşkül”də Məhəmməd Füzuli, Abbasqulu ağa Bakıxanov,

S.Ə.Şirvani, M.F.Axundzadə Viktor Hüqo, A.S.Puşkin, M.Y.Lermontov, Saltıkoru Şedrin, Turqenev və bir çox başqa yazıçılar haqda yazılar və onlardan bəzi tərcümələr çap edilirdi”.

“Kəşkül”də felyetonların bir çoxunu C.Ünsizadə yazmış və qəzetdə “Lətaib”, “Sual-cavab” və başqa başlıqlar altında dərc olunmuşdur.

Bu materiallar felyeton janrının tarixi inkişafının Azərbaycandakı vəziyyətini aydınlaşdırmağa kömək edir. Felyeton janrı bizim zamanımızda artıq bütün dünya mətbuatı və ədəbiyyatında ən geniş ölçüdə inkişaf tapmışdır. Dövri mətbuatın arası kəsilmədən genişlənməsi də felyeton janrı üçün əlverişli bir şərait yaratmışdır.

Azərbaycan felyetonundan bəhs edərkən məhz onu 1875-ci ildən nəşrə başlayan ilk Azərbaycan qəzeti “Əkinçi”nin varlığından əsl mənada təşəkkül tapdığını qeyd etmək zəruridir. “Ziya”, “Ziyayi-Qafqaziyyə”, “Kəşkül”, “Şərqi-rus” və odan sonrakı Azərbaycan mətbuatının səhifələrini felyetonsuz təsəvvürə gətirmək qeyri-mümkündür.

Qeyd etmək lazımdır ki, uzun bir müddət Avropa, rus, eləcə də Azərbaycan dövrü mətbuatında felyeton səhifəaltı materiallar mənasında başa düşülmüşdür. Bu materiallar məzmun etibarilə müxtəlif idi. Bədii əsərlər, elmi məqalələr, publisist yazılar “Felyeton başlığı” altında dərc edilirdi.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT

1. “Əkinçi” 1875, № 11, 18 dekabr
2. Azərb.SSR. EAPƏ. H.Zərdabının arxivi, №3, inv. 151 /5666/
3. Zeynalov A.P. “Kəşkül” də bədii ədəbiyyat, Bakı, 1962
4. “Həyat” qəzeti, 1905, № 51.

XÜLASƏ

Son dövrlərdə ədəbi-mədəni prosesdə “yenilik”, “elmilik” və s. adlarla yerli-yersiz xarici dillərə məxsus termin və ifadələrin Azərbaycan mühitinə daşınması halları baş alıb gedir. Hətta bəzi qruplar buna bəraət də qazandırır və bu belə də olmalıdır mövqeyindən çıxış edirlər. Azərbaycan elmi ictimaiyyətinin folklorşünaslarının bir çox tədqiqatları və bu məqalə dilin zənginliyi və ifadəlilik baxımından (eləcə də tədqiqatçılıq) deyilənlərə ən tutarlı cavabdır. Belə bir meyil araşdırmanın aparıldığı dövrdə də bir istiqamət olaraq özünü göstərir. H.Zərdabi, Ü.Hacıbəyov, C.Məmmədquluzadə, F.Köçərli, R.Əfəndiyev, S.S.Axundov, N.Nərimanov və s. kimi ziyalıların fikir və mülahizələri, yaradıcılığı buna nümunədir. Bütün bunlar mühitin üzərində tale yüklü məsələ kimi dayanırdı. Mətbuat səhifələrində gedən yazılar bütünlükdə məzmunu, mövzu istiqamətlərinin müxtəlifliyi baxımından qalaqlanmış problemlərin çözümünə hesablanmışdı. H.Zərdabi, S.Ə.Şirvani, N.Vəzirov, C.Məmmədquluzadə, A.Səhhət, M.Ə.Sabir, Ö.F.Nemanzadə, M.Şahtaxtılı, İ.Qaspralı, N.Nərimanov, Ü.Hacıbəyli, C.Ünsizadə, Ə.Qəmküsar, C.Cabbarlı və s. onlarla, yüzlərlə şəxslər təmsalında gedən proses sırf reallığı dərkədən, problemin həlli istəyindən öz qaynağını götürürdü. Bu şəxslərin hər birisi gördüyü böyük işlərlə sonrakı zamanlar üçün gediləcək yolun nəzəri konsepsiyasını işlədilər. Milli mücadilə müstəvisində həm də nümunəyə çevrildilər. Məqalədə çağdaş mərhələ bütün kontekstlərdə tarixi-mədəni, ictimai-siyasi proseslərə yeni müstəvidə baxışı və milli mücadilə tarixinin hansı dövrlərdən keçməsinə gənc nəsllə çatdırmağı ən ümdə məsələ kimi qarşıya qoyur. Xalqın yaxın tarixini, ədəbiyyatın ümumi mənzərəsində baş verən proseslərin nələrlə əhatələnməsini aydınlaşdırmaq baxımından bu cür tədqiqatların aparılmasına indi daha çox ehtiyac vardır.

Açırsözlər: ədəbiyyat, satira, müasir, səhnə, mətbuat, nəşr, tədqiqat, ehtiyac, nəsil, dövr.

РЕЗИОМЕ

В последнее время «новаторство», «научное» в литературно-культурном процессе и так далее. термин, принадлежащий к иностранным языкам без локалитета с названиями и имеют место случаи передачи в азербайджанскую среду. Даже некоторые группы оправдывают это и занимают позицию, что так и должно быть. Многие исследуя фольклористами научного сообщества Азербайджана богатство языка этой статьи и по выразительности (как и по исследовательской работе) это наиболее связный ответ на то, что было сказано. Такая наклон проявляется как направление в период исследования. Идеи, мнения и творчество таких интеллектуалов, как Х.Зардаби, У.Гаджи-беков, Ч.Мамедгулузаде, Ф.Кочарли, Р.Эфендиев, С.С.Ахундов, Н.Нариманов и так далее является примером этого. Все эти вещи стояли на окружающем обществе словно волею судьбы. Все содержание статей, опубликованных на страницах прессы, с точки зрения разнообразия предметных областей, он был создан для решения заранее поставленных задач. Х. Зардаби, С.А. Ширвани, Н. Вазиров, Ч. Мамедгулузаде, А.Саххат, М.А.Сабир, О.Ф.Неманзаде, М.Шахтахтли, И.Гаспралы, Н.Нариманов, У.Гаджибейли, Ч.Унсизаде, А.Гамкусар, Ч.Джаббарлы и другие, а также процесс в присутствии десятков или сотен людей, основано на понимании реальности, его источником является желание решения проблемы. Каждый из этих людей разработал теоретическую концепцию того, как собирается в следующий раз совершить великие дела. Они также стали примером на уровне национальной борьбы. Современный этап во всех контекстах: историческом, культурном, новый уровень понимания общественно-политических процессов и периодов истории национальной борьбы, донесение ее до подрастающего поколения, является важнейшей проблемой статьи. Существует большая потребность в таких исследованиях для выяснения процессов, происходящих на этапе истории литературы новейшего времени.

Ключевые слова: литература, сатира, современный, этап, пресса, издание, исследование, потребность, поколение, эпоха.

SUMMARY

Recently, “innovation”, “scientific” in the literary and cultural process and etc. terms belonging to foreign languages, without locality with names and there are cases of transfer to the Azerbaijani environment. Even, some groups justify this and take the position, that it should be so. Many exploring by folklorists of the scientific community of Azerbaijan and the richness of the language of this article and in terms of expressiveness (as well as, in research) this is the most coherent response to what, was said. This incline manifests itself, as a direction during the period of research. Ideas, opinions and creativity of such intellectuals as H. Zardabi, U. Hajibeyov, Ch. Mammadguluzade, F. Kocharli, R. Efendiyev, S. S. Akhundov, N. Narimanov and so on, are examples of this. All these things stood on the surrounding society, as if by fate. All contents of articles published on the pages of the press, from the point of view of the subject areas diversity, it was designed to solve preempted problems. H. Zardabi, S.A. Shirvani, N. Vazirov, Ch. Mammadguluzade, A. Sahhat, M.A. Sabir, O.F. Nemanzade, M. Shakhhtakhti, I. Gasprali, N. Narimanov, U. Hajibeyli, Ch. Unsi-zade, A. Gamkusar, Ch. Jabbarli others, and the process in the presence of tens or hundreds of people, is based on understanding of reality, it took its source from the desire solving of problem. Each of these people developed a theoretical concept of, how going to the next time, through the great deeds, they accomplished. They also became an example at the national struggle level. The modern stage in all contexts: historical, cultural, a new level of insight into social and political processes, and periods in the history of national struggle, which that conveying it to the younger generation, is the most important problem in the article. There is a great need for such exploring to clarify the processes occurring of the stage literary history of recent time.

Key words: literature, satire, modern, stage, press, publication, research, need, generation, era.

RƏYÇİ: dos. E. Vəliyeva